

En strøm av levende minner

Da Trond Bruun-Hanssen satte seg ned for å skrive om sin barndom under krigen, strømmet minnene på. Noen hendelser står så levende for ham som om de skjedde i går.

TEKST

Trond Bruun-Hanssen

PUBLISERT 7. januar 2009

På dagen 9. april 1940, den dagen da den tyske hærmakten angrep Norge, fylte jeg to år. Kanskje fordi dette var på min toårsdag, mener jeg å ha enkelte erindringsbilder fra denne dagen. Jeg synes å huske, men mine foreldre fremholdt alltid at dette var noe jeg bare hadde hørt, at tanter både på mors og fars side skulle på besøk til oss. Denne dagen var det et ufyselig vær med vind og tette sluddbyger. Fødselsdagsselskapet ble rart, ikke slik jeg kanskje hadde forventet. Det var en trykket stemning, og jeg mener bestemt å huske at flere av tantene tok til tårene, noe jeg ikke forstod noe av.

Mens det i april- og maidagene 1940 var heftige kamper mellom den tyske hærmakten, norske styrker og styrker fra allierte makter blant annet i Ofoten-området, var det relativt rolig i Tromsø. Kongen og deler av regjeringen oppholdt seg en tid i Indre Troms før de den

7. juni 1940 forlot fedrelandet med kurs for England med krysseren Devonshire. I dagene før den norske kapitulasjonen gikk det så å si daglig flyalarm i Tromsø, og det

var betydelige trefninger mellom de stridende parter både i luften og på sjøen på Tromsø havn.

Tromsø radio, som holdt til på vestsiden av Tromsøya, og kraftstasjonene i Skarsfjord og Simavika, ble bombardert, slik at befolkningen i Tromsø i lange perioder var uten elektrisk kraft. Men ingen bomber eksploderte innenfor de daværende bygrensene så lenge krigen varte. Jeg kan huske at det på folkemunne ble sagt at en eldre samekvinne ved krigsutbruddet hadde slått en ring rundt byen og sagt at innenfor denne ringen skulle det ikke falle noen bomber, noe det merkelig nok ikke gjorde i de fem årene krigen raste.

Flytting til Krækla

I april dagene var det mange familier, fortrinnsvis kvinner og barn, som forlot byområdet og tok sin tilflukt hos slekt eller bekjente «ute på landet». Man hadde kjennskap til de enorme ødeleggelsene andre byer i landet, særlig Bodø og Narvik, var utsatt for, og var selvsagt redde for at det samme kunne skje med Tromsø.

Ved krigsutbruddet bodde jeg sammen med mine foreldre og en hushjelp i en etter datidens forhold meget moderne og komfortabel vertikaldelt enebolig, oppført og innflyttet i 1939, med både sentralfyring og oppvarmet baderom med toalett i andre etasje. I den andre delen av denne boligen bodde to av min fars eldre ugifte søstre, Aasta og Ingeborg, som begge var yrkesaktive, sammen med sin hushjelp. Allerede den 12. april flyttet jeg sammen med en annen tante på morssiden, Emma, og hennes fem barn på landet, men ikke lenger enn til Krøkebørsletta i Tromsdalen. Her hadde den eldste søsteren av min mor, Olga Jensen, som ble ansett for å være en dyktig forretningskvinne og ganske pengesterk, gått til innkjøp av store landområder og også latt oppføre en liten hytte der som fikk navnet Krækla.

Fra de mer enn 60 dagene jeg bodde på Krækla, har jeg flere minnebilder. Jeg husker godt at jeg om morgnene ble tatt opp av tante Emma, fikk sitte sammen med henne på kjøkkenet og fikk kaffe med mye melk og sukker, noe jeg omtalte som «u hæ nummena og kaffe». Jeg kan også huske en gang da jeg lekte nedi veien, og flyalarmen gikk. Da man fant meg igjen, ble jeg revet med av de som var eldre enn meg og brakt til en kjeller i nabogården hos fru Nilsen, hvor vi alle oppholdt oss når flyalarmene gikk. En katt som mjauet og satt øverst på en stabel med kasser, var nok den som gjorde mest inntrykk på meg i denne kjelleren, for den kan jeg den dag i dag se for meg. Jeg kan huske drønnene fra skyting og bombing på Tromsø havn, når det gikk flyalarm, men tror ikke dette ennå gjorde noe inntrykk på meg.

Kjærlig erstatningsmor

I over to måneder var jeg altså atskilt fra min mor og vår hushjelp «Dadda Irene», som til vanlig tok svært godt hånd om meg når min mor var på arbeid på Tromsø kemnerkontor. Arbeidsdagene var den gang vesentlig lengre enn i dag. Jeg tror ikke denne separasjonen har fått noen innvirkning på min senere psykiske utvikling. Dette kan ha sammenheng med at tante Emma, som selv hadde fem barn i alderen 9 til 15 år,

ble en svært god erstatningsmor for meg og gav meg all den omsorg og kjærighet jeg kunne trenge. Mine eldre kusiner tok også godt vare på meg. Mine foreldre og flere andre tanter var av og til på besøk, men det kunne gå mange dager uten at noen av dem dukket opp, fordi det den gang var en hel liten ekspedisjon å reise først med ferge over Tromsøysundet for så å gå eller sykle de tre kilometerne videre til Krækla.

Litt senere samme sommer ble jeg sendt alene på «landet» litt lenger utenfor Tromsø til noen bekjente av mine foreldre uten at mor eller far var med, og her var jeg ca. tre ukers tid. Jeg har også erindringbilder fra denne tiden, og jeg mener jeg ble godt ivaretatt av Magna og hennes søstre. Det var nok mye fin sol denne sommeren, for jeg pådro meg en kraftig solekssem i ansiktet. Dette førte til at jeg måtte reise hjem og til lege tidligere enn beregnet. Eksemen skorpet seg og jeg klødde. Av dr. Mathisen, den første kvinne fra Tromsø som ble utdannet lege, ble det gitt beskjed om at jeg måtte vaskes med jod og jodbensin i ansiktet hver kveld. Dette smertet enormt. Dadda Irene holdt meg fast som i en skruestikke, og min far vasket meg i ansiktet med ganske hård hånd. Jeg ser ennu for meg det lille kjøkkenbordet på det lyseblåmalte kjøkkenet med hvite fliser hvor vi satt. Jeg husker at jeg skrek forferdelig. Skrikingen min var så uholdbar for min mor at hun måtte rømme husværet mens rengjøringen med jodbensin pågikk. Det hele pågikk nok i en periode på ca. ti dager. I dag er det mine reaksjoner og omstendighetene rundt smertene jeg husker som det traumatiske, men ikke smertene i seg selv.

Forbudte bon-bons

Høsten 1940, da jeg var knapt 2 1/2 år gammel, okkuperte tyskerne de fleste skolene i Tromsø, som ble brukt til innkvartering for tyske soldater. Jeg hadde da en ett år eldre lekekamerat som het Ebba. Vi fikk lov til å ferdes fritt omkring i nabolaget. Biltrafikk var et nærmest ukjent begrep. All transport av varer, tyngre gjenstander, kull og brensel skjedde med hest og kjerre. Dette varte for øvrig ved i Tromsø til langt inn i 50-tallet, og vognmenn var det mange av. Vi gikk ned på skolen i nabolaget og fikk kontakt med tyske soldater, som alle var snille og greie mot oss. Vi fikk lov til å komme inn i klasserommene hvor de menige sov i køyer over hverandre, to i høyden, og ble tatt opp i sengene til disse og hygget med. Bon-bons vanket det også. Mange av soldatene hadde sikkert barn på vår alder hjemme i Tyskland, og satte derfor stor pris på vårt nærvær.

Jeg kan med sikkerhet si at vi ikke led noen overlaster sammen med disse soldatene. Men da min far en dag kom hjem fra arbeid, gikk han sporenstreks inn i skolebygningen, fikk vite hvor vi var og drog oss ut av de sengene vi var i. Far var temmelig oppbrakt. Han tok meg med hjem, og jeg fikk da for første og siste gang skikkelig juling med flathand på bar rumpe. Jeg minnes ennu løybenken min far satt og holdt meg på under avstraffingen. Jeg kan huske at jeg skrek vilt og sparket med bena, og at min far var rasende, men ikke at slagene hans gjorde ondt. Så fikk jeg en klar advarsel om at dette aldri måtte gjenta seg, og det gjentok seg da heller ikke. Ebba og jeg hadde ikke lidd noen overlaster, men omtrent på samme tid hadde noen tyske soldater forgrepet seg på en liten jente i nabolaget. Da dette ble kjent, ble en av de tyske soldatene nokså omgående henrettet av sine egne, men dette er noe jeg i ettertid har fått kjennskap til.

Huset blir tatt

Sommeren 1941 skjedde det alvorlige endringer i vår lille families tilværelse. Siden vårt husvære den gang var blant de mest moderne i Tromsø by, ble hele vår leilighet i vår vertikaldelte bolig rekvirert av tyskerne til bolig for den høyeste offiseren i Gestapo i Nord-Norge. Mine foreldre måtte på to dagers varsel forlate sin bolig, og fikk kun lov til å ta med seg det aller nødvendigste av klær. Alle møbler, gardiner, sengeklær, kopper og bestikk og annet utstyr, som de i løpet av et fire års ekteskap hadde samlet opp, måtte overlates til Gestapo. Men Gestapo satte opp en nøyaktig fortegnelse over alt bohøve de overtok, og de betalte, kanskje merkelig nok, punktlig husleie hver måned. Bortsett fra at de tok fra oss alt vi hadde, behandlet de oss likevel høvisk. Det var ved krigens slutt ikke mer slitasje på vårt bohøve og i vår leilighet enn om vi selv skulle bodd her i fire år. At engelske tropper i mai 1945 rekvirerte hele boligen og i løpet av få måneder ramponerte huset fullstendig, er en annen side av denne saken.

Vi flyttet da til min fars to eldre søstre, som bodde i den andre delen av huset. Her fikk mine foreldre og jeg det største soverommet til disposisjon, mens vi hadde felles husholdning. Det som hendte, var utvilsomt et hardt slag for mine foreldre, men mange andre var i en lignende situasjon, og man måtte bare innrette seg som best mulig. Også på dette tidspunkt hadde vi hushjelp som skulle bo sammen med oss. Bedre plass fikk vi ikke da en tysk kvinne, som var utkommandert som kontorhjelp i Wehrmacht, også ble rekvirert inn hos oss og skulle disponere ett rom. Henne fikk min familie etter hvert et godt forhold til. Dette skjedde da hun ved en tildragelse, som mange var blitt opprørt av, kalte sine egne landsmenn for «Die Schweinhunde» og klart gav uttrykk for at hun ikke var nazist og heller ikke sympatiserte med den tyske hærmakten. Hun var til stor hjelp ved å gi min familie tilgang til informasjon vi ikke skulle ha, og som selvsagt ble meddelt videre til dem disse informasjonene kunne være av stor interesse for. Denne fräulein hadde vi kontakt med også etter krigen da hun vendte tilbake til det utbombede Hamburg. I både 1945 og 1946 ble det sendt flasker med tran til henne på grunn av den hungersnøden som da rådde i Tyskland, og kontakten med henne ble opprettholdt til langt utpå 80-tallet.

Gestapo-offiserene som bodde i den andre halvdel av vår bolig, behandlet oss altså høflig. Jeg kan huske at vi barn ofte fikk bon-bons hos dem når de eller deres norske kjæresten passerte oss i vår lek ute i sneskavlene. Det var ikke noe forbud mot å ta imot godterier fra dem. Derimot ble det ikke sett på med blide øyne at vi lekte med jevnaldrende barn av norske nazister. En gang da noen eldre gutter julte og slo en gutt like gammel som meg mens de skjelte ham ut for å være «små-nazist», ble jeg skremt, og sprang gråtende hjem.

Gestapo-offiserene som bodde i vårt hus, kunne også være til hjelp. Min far, som den gang snakket et brukbart tysk, kontaktet dem flere ganger og gikk i forbønn for andre jøssinger som var blitt fengslet eller utsatt for tortur. Enkelte ganger lyttet de så vidt mye til min far at fanger ble sluppet fri etter kort tid. Da min far i 1943 skulle feire sin 40-årsdag med en fest, kontaktet han sine tyske leieboere og gjorde dem oppmerksom på den feiring som skulle finne sted. Da var øverstkommanderende Uhle ikke snauere

enn at han forærte min far tre flasker fin cognac, som selvsagt ellers ikke var å oppdrive den gangen. Uhle ble for øvrig beordret til tjeneste i Serbia vel ett år etter. Her ble han tatt til fange og henrettet av serbiske partisaner.

MÅTTE EVAKUERE: To ganger under krigen måtte Trond Bruun-Hanssen flytte fra hjembyen Tromsø for å slippe unna eventuelle bombeangrep. Våren 1940 gikk turen til Tromsda

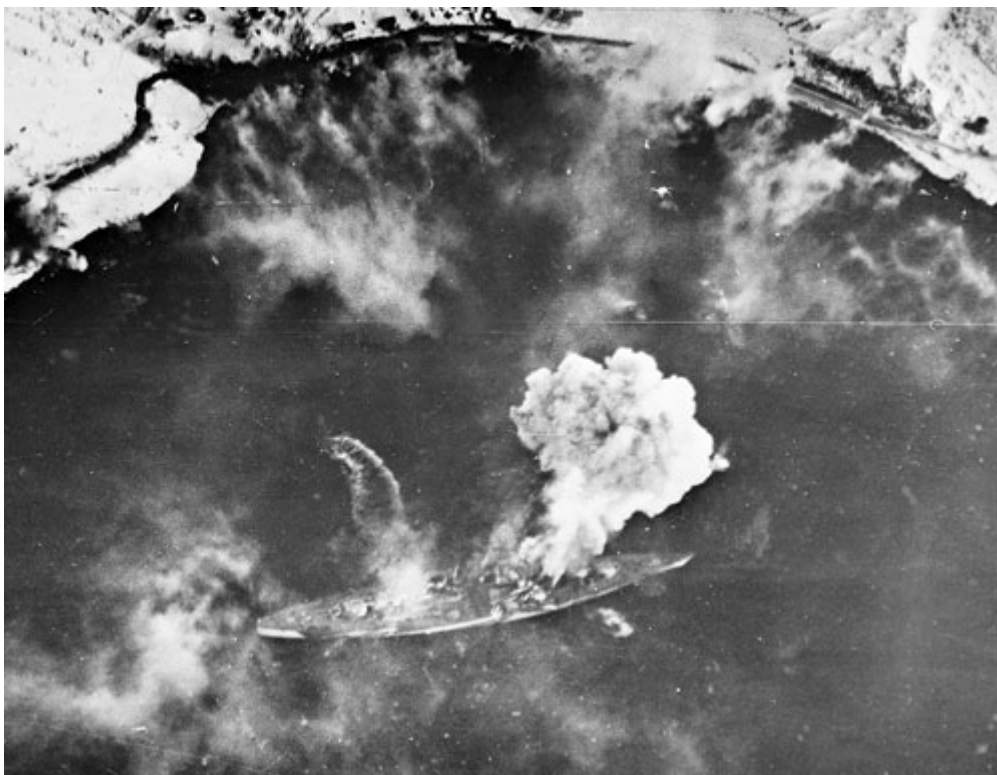
Fisk og atter fisk

Fra 1942 og utover ble knappheten på mat stadig mer merkbar. Men bare en gang kan jeg huske at jeg fikk brødsiver til frokost og kveldsmat uten margarin eller annet pålegg. Da gråt min mor. På grunn av tanten min som drev forretning, var vi relativt godt stilt med hensyn til matvarer. Byttehandel florerte den gang i stor stil. Jeg måtte alltid spise opp middagsmaten, som i hovedsak bare besto av fiskeprodukter, fisk hadde man stort sett god tilgang på under hele krigen. En gang kan jeg huske at jeg slapp å spise dårlig klippfisk, fordi min mor heller ikke klarte å få denne maten ned. Fisk og havresuppe, som var den daglige middagsmaten, ble jeg så grundig lei av at jeg aldri siden har spist verken havregrøt eller havresuppe, og fisk gikk det lang tid før jeg satte til livs etter at jeg som 20-åring var flyttet hjemmefra og selv kunne bestemme hva jeg skulle spise.

Vi hadde i 1943 en 18 år gammel hushjelp som var eldst i en barneflokk på ti, og hvis far drev hjemmefiske. Hun hadde nok tidlig lært seg å utnytte alt av mat som i det hele tatt kunne la seg bruke. Når salt uer ble kokt, skummet hun av det fettete som la seg øverst i

gryten, og brukte dette senere på maten eller som stekefett. Hun kunne lage gelé av nesten ingenting, oftest den krisebrusen som da var tilgjengelig. Geleene hennes så flotte ut når de ble hvelvet på fat, men smakte ingenting. Gelatin kunne man få tak i under hele krigen. Erter ble brent i stekeovnen, malt og brukt som kaffeerstatning. Jeg husker godt når lukten av brente erter fylte huset. Denne hushjelpen var påfallende vakker, og hadde problemer med å få gå i fred for tyske soldater når hun skulle ferdes utendørs. I slike situasjoner var det å gå og leie en tre- til fireåring en god sikkerhetsforanstaltning, og jeg ble derfor ofte tatt med når hun skulle ut.

Såpe og andre vaskeartikler eksisterte knapt. Vi hadde en krisesåpe som ble kalt B-såpe. Den luktet godt, men vasket dårlig, da den overhodet ikke skummet. Jeg kom en dag hjem og hørte at det ble pisket med en hjulvisp oppe på badet. Jeg visste jo hva hjulvisp ble brukt til og spurte hva dette var. Tante Ingeborg svarte da at det var tante Aasta som pisket krem av såpe på badet. Enorm var min skuffelse da det gikk opp for meg at det ikke var krem til å spise som ble pisket, men forsøk på å lage såpeskum til vask av lampeskjermer. Denne skuffelsen kan jeg ennå den dag i dag kjenne på. Hungeren etter søtsaker, kaker eller desserter har alltid vært ganske markert hos meg og er det fortsatt. Om det skyldes at jeg fikk altfor lite av dette under den tidlige oppvekst, skal være usagt.

TRUET ATLANTEREN: «Tirpitz» var det største slagskipet i den tyske krigsmarinen. Januar 1942 ble det stasjonert i Norge. Bildet er tatt under ett av de mange allierte angrepene på skipet. Trond Bruun-Hanssen har sterke minner fra senkingen av skipet 12. november 1944. Foto: Scanpix

Året 1944 førte til en rekke dramatiske hendelser for vår familie, som for så mange andre i Tromsø. Under tilbaketrekningen av de tyske styrkene fra den nordlige Østfronten samt tvangsevakueringen av sivilbefolkningen i Finnmark ble byen gradvis oversvømt av mennesker på gjennomreise. Byen, som før 1940 knapt hadde 10 000 innbyggere, hadde i 1944 i tillegg ca. 7000 evakuerte til enhver tid, 6000 tyske soldater fra finlandshæren samt 8000 fast stasjonerte soldater i Tromsøgarnisonen. Storgata var til tider så tett befolket at det nesten ikke var mulig å komme seg frem.

Tyskerne besluttet å bygge en rekke nye forsvarsverker inne i Tromsø by. Hele Tromsø-området var utpekt som festningsområde. De rekvirerte derfor en rekke kvartaler i byen til dette formålet. I september 1944 ble vi på nytt kastet ut av vårt husvære, og rekvirert inn i en mindre leilighet som tidligere hadde vært bebodd av jøder. Her fikk vi det vesentlig trangere og kaldere enn før. Jeg kan ennå godt huske spisestuen i dette husværet. Hele den ene kortveggen var dekket med fint slepne krystallspeil som gikk fra gulv til tak. Dette hadde vi aldri sett maken til. Når vi skulle spise ved middagsbordet, hadde vi følelsen av at vi satt på utstilling. I kjelleren var det en stor kullbinge. Stor var min tantes forskrekkelse da hun en gang hentet kull og fikk to flotte trearmete sølvlysestaker på kullskuffen. De hadde nok blitt gjemt i kullbingen av jødene som hadde bodd i denne leiligheten før de klarte å unnsnippe til Sverige.

Kvartalet hvor jeg hadde bodd tidligere, ble gjort om til et slags festningsområde som det heller ikke var mulig å gå gjennom uten egne passersedler. I hagene ble det gravd en rekke provisoriske bunkere og satt opp kanon- og geværstillinger, og området ble temmelig rasert. Jeg kan så altfor godt huske transporter av russiske og serbiske krigsfanger som i elendig forfatning, utsultede og skitne, marsjerte gjennom byen. Vi barn ble av de voksne bedt om å prøve å stikke mat, som vi fikk i hende, til disse. Det var større sjanse for at vaktmannskapene lot barn gjøre dette enn om de voksne prøvde seg. Tyske vaktmannskaper lot ofte som om de ikke så hva vi gjorde. Norske vaktmannskaper var det verre med. Av og til spurte vi på forhånd vaktene om vi kunne få lov til å gi fangene mat, og ikke rent sjelden fikk vi lov.

Cognac mot angsten

Oktober og november 1944 ble de verste krigsmånedene for oss. Den 29. oktober og 12. november ble slagskipet *Tirpitz* bombet av engelske bombefly. Begge disse bombardementene fant sted søndag morgen ca. kl 09:00. Når flyalarmen gikk, var det å begi seg ned i kjelleren, etter at alle vinduer var åpnet og vindushaspene satt på, så ikke glassene i vinduene ble knust av lufttrykket fra eksplosjonene. Særlig 29. oktober var det et forferdelig bombardement og stadige eksplosjoner så sterke at husene ristet på sine fundamenter. Denne dagen kom det skyer inn fra havet, som gjorde det vanskelig for mannskapene i flyene å se skipet. Bombene måtte derfor slippes gjennom skylaget, og det ble ikke oppnådd noen direkte treff. Likevel ble skipet påført så store skader at det ikke lenger var manøvreringsdyktig.

Under dette bombardementet var jeg temmelig hysterisk av redsel, så redd at jeg kan huske at min far tvang et par spiseskjeer cognac inn i munnen min for at jeg skulle bli

litt roligere. Et middel under krigen for barn som var redde, var å la dem lukte eller suge på en kork fra en cognacflaske. Dette var ment å skulle ha en beroligende virkning. Den redselen jeg opplevde denne søndag morgen, var så sterk at jeg ennå den dag i dag når jeg hører kraftige eksplosjoner som jeg ikke vet hva skyldes, opplever en betydelig angst. Etter vel en time med intens bombing ble flyalarmen blåst av. Vi fant splinter fra alle bombene som hadde eksplodert nesten overalt på Tromsøya. Å samle på slike splinter ble en yndet hobby for mange barn og unge

Den 12. november gikk flyalarmen på nytt søndag morgen. Da vi samlet oss i kjelleren, var jeg like redd som to uker tidligere. Men da hørte vi bare noen få, spredte eksplosjoner. Så ble nesten alt veldig stille uten at signalet for «faren er over» lød. Et par av de voksne våget seg opp i etasjene over, og da kunne man over Røstbakken i sørvest se enorme ild- og røykskyer. Da visste vi hva som var skjedd. Mange mennesker var allerede på vei til toppen av Røstbakken hvor man hadde utsikt over hele området hvor *Tirpitz* hadde ligget. Først så man bare et inferno av ild og røyk, men da dette lettet, kunne man iaktta at *Tirpitz* lå med bunnen i været. Spredt jubel brøt nok ut, men man måtte være varsom fordi det patruljerte tyske soldater mange steder.

Igjen fikk vi unger lov til å være ute og ferdes omkring slik vi hadde for vane. Tyskerne prøvde å sperre av visse områder av byen uten å lykkes særlig godt i dette. 971 tyske marinegaster og offiserer omkom da *Tirpitz* gikk rundt, mens 806 reddet seg i land. Mange av disse var hårdt skadet, og alle var dyvåte. Vi ungene så med undring på alle de dryppvåte soldatene som til dels marsjerte i gatene. Men det som verre var, var at vi fritt kunne oppholde oss i nærheten av Strimmelen skole, hvor mange hårdt sårede rent provisorisk hadde fått tilhold. Her lå de som hadde krefter til det, og ropte ut sine angst- og smerteskrig. For oss unger var dette en sterk og uhyggelig opplevelse. Vi fikk også høre at mange av dem som kjempet for sitt liv i den iskalde, men også brennende sjøen, hadde ropt på mamma og Gud. Dette var lite i overensstemmelse med det vi trodde var god folkeskikk hos «de sterke, men fæle tyskerne».

Farefull evakuering

Bare vel en uke senere skulle vår tilværelse ta en ny og dramatisk vending. Det rådte stor usikkerhet. Brenningen av Finnmark og store tyske troppekonsentrasjoner i Tromsø førte til rykter om at Tromsø også skulle brennes, og om mulig invasjon fra de alliertes side. Mange kvinner og barn flyktet fra byen. Det ble bestemt at min mor og jeg sammen med en venninne av henne og dennes to barn skulle evakuere til et sted, Skipnes, langt ute i Vesterålen. Her hadde min mors venninne en onkel, Josef Pedersen, som kunne gi oss tilhold sammen med andre tvangsevakuerte fra Nord-Troms og Finnmark. Vi skulle reise dit med en liten fiskeskøyte som på dette tidspunkt lå ved kai i Tromsø.

De få eiendelene vi kunne ha med oss, ble samlet sammen og pakket i relativ stor hast. Min far klarte å få snekret en stor kasse som kunne låses, til noen av våre eiendeler. En belgmørk, men fin novemberkveld tok vi avskjed med mine to tanter, som vi bodde sammen med. Jeg kan huske at de fulgte oss et lite stykke ned i veien, men jeg undret

meg over at de gråt. Jeg var spent på alt det nye jeg nu skulle oppleve, mens de voksne sikkert stilte seg spørsmål om de noen gang ville få se oss igjen. Til å lyse for seg hvor de skulle sette føttene ned, hadde de en liten lommelykt. Den hadde også en egen mekanisme for blinding, slik det var påbudt. Min far måtte trille våre eiendeler på en håndkjerre ned alle bakkene til kaien hvor den lille skøyta lå. Biler til transport eksisterte selvfølgelig ikke, og en kjerre med hest hadde det heller ikke vært mulig å oppdrive på så kort tid.

Nede i den lille skøyta ble vi installert i det lille båtrommet foran i baugen, hvor det var noen køyesenger samt en liten ved-/kullkomfyr til oppvarming og matlaging. Som i alle andre tilsvarende farkoster var det en ganske intens og ubehagelig pumpelukt i dette rommet. Det største problemet for de voksne kvinnene var hvorledes de skulle få gjort sitt fornødne i en liten skøyte selvsagt uten noe wc. Mennene brukte bare rekka når de ville noe. Det første som derfor måtte gjøres da vi ankom Harstad utpå formiddagen, var å finne noen kjente man kunne få gå på wc hos. Vi seilte videre samme formiddag. Ferden var langt fra ufarlig, selv om været var fint. Til tider ble det observert miner flytende i sjøen foran skøyta, og det ble stor uro og mye aktivitet blant mennene på dekk, uten at vi unger skjønnte hvor farlig dette kunne være.

Værhardt - men fredelig

Vel fremme på Skipnes ble min mor og jeg installert i et loftsrom hos en familie. Her hadde vi det etter omstendighetene fint og ble vel tatt imot av den familien som bodde i huset. Elektrisk kraft fantes ikke, men de fleste mindre steder i Nord-Norge var på denne tiden uten strøm. Dette var vi vant til, og stearinlysene og parafinlampene gav godt nok lys. Som brensel ble det utelukkende brukt torv som var blitt tatt opp av myrene og tørket. Torven var et utmerket brensel, og ingen frøs.

Det var så værhardt på Skipnes at de fleste husene der var tjoret til bakken med svære barduner. Ofte blåste det opp til storm, og uværet kunne kjennes ganske intenst. En gang under en slik storm var det en av ungene som måtte benytte utdedoen, men kom tilbake fra dette med uforrettet sak og sa at doen var borte. De voksne sa; «Slutt å tøys. Se å kom deg på do,» men jenta stod på sitt, og da man skulle se ut av vinduet, viste det seg at doen var blåst bort og var havnet langt nedi fjæra.

I det lille fiskeværret hadde mange evakuerte fra Finnmark også funnet et tilhold. De bodde fortrinnsvis i rorbuer. Befolkningen var derfor mangedoblet, og det kunne ofte være trangt om plassen i stedets eneste landhandel, «tøa» som den het på den lokale dialekt. Der samlet alle mennesker seg, unge som gamle, for å treffes og høre nytt. På dette lille stedet var man langt borte fra uroen krigen medførte. Det var ingen tyskere som holdt til her. Av og til la små tyske kommandobåter til kai, men de forlot alltid Skipnes etter kort tid. Det var ingen sperringer, ingen skyting eller bomber som falt, og vi unger kunne ferdes hvor vi ville. Vi hadde det i grunnen fint der ute og nok å ta oss til. Det var store områder vi kunne boltre oss på, og ingen voksne som la hindringer i veien for vår lek.

Hjem til kaos

I mars 1945 ble det bestemt at vi skulle reise tilbake til Tromsø. Selv om de allierte gjorde store fremskritt på alle fronter i Europa, var det fortsatt en hær på ca. en halv million tyske soldater i Norge. Men til tross for at situasjonen i Norge på ingen måte var avklart, tok mange mennesker sjansen på å flytte tilbake til sine hjemsteder, dersom disse ikke var blitt brent av tyskerne. Jeg kan godt huske reisen med hurtigruteskipet *Lofoten* fra Sortland til Tromsø. Å få reise med denne store båten var en stor opplevelse. Vi hadde vært så heldige at vi også hadde lugar. Men alt sengetøy og håndklær var av papir.

Vel tilbake i Tromsø var forholdene der om mulig enda mer kaotiske enn da vi hadde forlatt byen. Men nu visste man at det bare ville vare noen uker før krigen var slutt. Jeg kan ennå huske en dag da jeg var ute og lekte sammen med en kamerat, og min mor kom i vinduet og fortalte at Hitler var død. Da freden så kom, var jeg ikke i særlig form. Det viste seg at jeg hadde pådratt meg skjørbuk og hadde store byller inne i munnhulen og tenner som løsnet, slik at jeg hadde store problemer med å ta til meg vanlig føde. Den medisinen som ble foreskrevet, var multer, to skjeer multesyttetøy daglig samt multesaft, men også dette sved og smertet når jeg fikk det inn i munnen. Snart fikk man hvetemel, smør og sukker og kunne bake kaker. Dette kunne jeg heller ikke, til min store sorg, spise i maidagene 1945.

Som barn hadde vi under krigen hørt om alle de forunderlige og deilige frukter som fantes, men som vi aldri verken hadde sett eller smakt, for eksempel bananer, druer, ananas eller fersken. En av septemberdagene hadde min mor fått tak i et par bananer, som nu igjen var blitt tilgjengelig. Da jeg kom fra skolen, fikk jeg derfor en banan for første gang i mitt liv. Men jeg syntes den smakte forferdelig stygt i forhold til det jeg hadde vært forespeilet. Da min mor kom inn i stuen og så meg spise bananen, slo hun hendene sammen og utbrøt: «Men, Trond, du må ikke spise bananen med skallet på!» Ingen hadde lært meg at bananer skulle skrelles før de ble spist.

Ble ivaretatt

Mens jeg skriver dette, slår det meg hvor mye jeg egentlig husker fra tiden før jeg fylte syv år. Mange minner som jeg trodde var blitt borte for alltid, har dukket opp, og flere tildragelser står så levende for meg at man skulle tro det hadde skjedd i går. Jeg har mange flere klare og levende minner fra tiden før 1945 enn fra tiden etter. Dette må ha sammenheng med at tiden før 1945 sannsynligvis var mer begivenhetsrik enn tiden etter. På samme tid har jeg kanskje ikke hatt erfaringer av en slik karakter at jeg har måttet fortrenge disse for å kunne leve videre.

I det mer ordnede livet mennesker i nord fikk etter krigen, kan det synes som tilværelsen kanskje ble mer grå og mindre «spennende». I krigsårene skjedde det mye som alle mennesker kommenterte og samtalte om, og om det ikke alltid skjedde like mye, var folk mye sammen og pratet sammen. Det synes som det var et samhold blant mennesker da som ikke gjorde seg like tydelig gjeldende i årene som kom.

Som barn lærte vi tidlig at tyskerne var våre fiender, og at norske medlemmer av NS var deres medløpere. Enkelte kunne være direkte farlige, men vi lærte også at ikke alle var like farlige, og at noen sågar hadde vanlige menneskelige egenskaper og var nesten like bra som folk flest. Vi barn ble ikke lært opp til en slik svart-hvitt-tenkning omkring disse forhold som man kanskje skulle tro.

Erfaringene jeg gjorde under krigsårene, har ikke vært av en slik karakter at jeg er blitt merket av disse i negativ retning. Vi barn var alltid omgitt av mange voksne som gav oss den omsorg og oppmerksomhet vi trengte. Aldri kan jeg huske at jeg er blitt latt alene med vanskelige tanker eller følelser, at det ikke var noen voksne til stede som kunne bistå meg når behovene for det var til stede. Når barn bare blir ivaretatt av de voksne, og de voksne er til stede for dem og ser dem, er det min oppfatning at barn kan være med på mye og gjennomgå mye uten at de tar varig skade av dette.

Når jeg i dag tenker tilbake på krigsårene, er min konklusjon at dette var en tid da tross alt mye spennende skjedde, og at mange av mine rike erindringsbilder fra denne tiden er et resultat av det. Man lærte seg at det var mange ting man ikke kunne ta for gitt, at man aldri kunne få alt det man hadde lyst på, og at all mat, eller det man hadde forsynt seg med, alltid skulle spises opp. Vi ble lært opp til en form for nøysomhet som vi neppe hadde ondt av. Gjennom våre voksenmodeller lærte vi at vansker er til for å overvinnes, at alt som er vanskelig må vurderes som en utfordring, og at gleden og lykken oftest er å finne i de små og nære ting. Aldri har vel en karamell på tungen smakt bedre enn under krigen.

TROND BRUUN-HANSSEN

Født i Tromsø 9. april 1938. Oppvokst samme sted, med unntak av evakueringer under krigen. Lærerprøven fra Tromsø lærerskole i 1960. Pedagogisk embedseksamen 1967 fra Universitetet i Oslo. Høyere klaverpedagogisk eksamen (NMML) fra Oslo musikkonservatorium 1968. Godkjent psykolog 1974. Spesialist i rådgivningspsykologi og klinisk psykologi. Har siden 1967 i det alt vesentlige vært tilsatt som leder/sjefpsykolog først i PP- tjenesten for Nord-Troms og senere i PPT for videregående opplæring i Tromsø. Har i alle år også hatt oppdrag som sakkyndig i barnefordelingssaker og barnevernssaker for domstolene samt som fagkyndig dommer i samme instanser og fylkesnemnda for sosiale saker.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 46, nummer 1, 2009, side 49-64

TEKST

Trond Bruun-Hanssen

